

Alles van waarde verdient weerbaarheid

Een essay over bijzondere Rotterdammers die de gemeentelijke systeemwereld uitdagen
geschreven op verzoek van Architectuur Instituut Rotterdam (AIR)

Utrecht, april 2021
Frans Soeterbroek
socioloog, de Ruimtemaker
frans@deruimtemaker.nl

Het dominante discours over de rol van actieve burgers in de ontwikkeling van de stad is al enige jaren gekoppeld aan het begrip stadmaker. Dat gaat dan allereerst over initiatieven met een maatschappelijk en ondernemend doel georganiseerd door buurtbewoners, sociaal ondernemers, ontwerpers en andere semi-professionals. En daarnaast over nieuwe vormen van samenwerking tussen die initiatieven met gemeente, marktpartijen en grotere instituties (welzijnswerk, zorgketen, woningbouwcorporaties). Met hulp van regelingen als het uitdagingrecht, het initiatievenfonds, het buurtbudget, de experimenteerregeling, de gebiedsorganisatie of leegstandsbeheer worden initiatieven hortend en stotend opgenomen in de systemen van de overheid, instituties en markt. Die welwillendheid heeft vooral te maken met de erkenning dat de initiatieven bijdragen aan de leefbaarheid, het innovatieklimaat, het sociaal kapitaal en het ondernemerschap in de stad. De buzzwoorden zijn dan 'samen', 'co-creatie' en 'ruimte voor initiatief' en waar dat toch botst lossen we dat samen op.

Maar waar is dan het ouderwetse activisme in de stad gebleven waar mensen in verzet kwamen tegen de sloopkogel en met hand en tand de leefbaarheid van de buurt bevochten? Dat activisme is er nog wel degelijk maar is minder zichtbaar en van gedaante veranderd. De overheid is beter dan 40 jaar geleden in staat om de zorgen van bewoners in beleid te vertalen en in participatieprocessen te kanaliseren en te smoren. Dat werd in de zeventiger jaren van de vorige eeuw repressieve tolerantie genoemd.

Er is een hele nieuwe generatie politici en ambtenaren opgegroeid voor wie dat verzet vooral negatieve associaties oproept: 'NIMBY-gedrag', 'beperkt eigenbelang', 'de grootste monden hebben de halve wereld'. Vraag eens aan een van hen wat er schuilgaat achter modieuze begrippen als veerkrachtige stad, inclusiviteit, participatiesamenleving en samen stad maken. Ze zullen allemaal een aai over de bol geven aan 'betrokken bewoners' en zorg uiten over 'de bewoners die je nooit hoort en ziet' maar het zal weinig gaan over activistische en eigenzinnige burgers die de gemeentelijke systeemwereld op scherp zetten. De neiging is om participatieprocessen zo in te richten dat deze geluiden geneutraliseerd worden door (redelijke!?) mensen die zich niet zo snel manifesteren. De mensen die in die cultuur beloond worden zijn degenen die geleerd hebben hoe je een subtiel dansje doet met de systeemwereld zonder de confrontatie te zoeken. Daardoor raakt het belang van maatschappelijke druk op een machtige overheid buiten de aandacht en verzwakt deze nog verder.

In dit essay wil ik een lans breken voor (Rotterdams) activisme als onmisbaar onderdeel van die cultuur van samen stad maken. De systeemwereld van de overheid (trefwoorden: verkokering, topdown plan- en beleidsvorming, dwingende routines en regels, vergaande professionalisering, repressieve tolerantie) is al zo machtig en vaak zo ondoordringbaar dat we de krachten die dat uitdagen en onder druk zetten moeten steunen en koesteren. Ik wil een hommage brengen aan vier heel verschillende initiatieven die net even wat openlijker de systeemwereld uitdagen en zo zichtbaar maken waar het schort en hoe je dat in beweging krijgt. Maak kennis met de Bomenridders, Leeszaal West, de bewoners van de Fazantstraat en burgemeester Aboutaleb als nieuwe buurman. Die laatste komt misschien als een verrassing onder de noemer burgeractivisme maar hij staat symbool voor pogingen van mensen die zelf tot de systeemwereld gerekend kunnen worden daar uit te breken en in een activistische rol te kruipen. Markant voorbeeld daarvan op landelijk niveau is kamerlid Pieter Omtzigt die met [zijn verhaal over een nieuw sociaal contract](#) radicaal uit de systemen waar hij zelf toe behoort probeert te breken.

Ik hoop dat de lezers van het essay mijn bewondering voor die initiatieven gaan delen, het belang van maatschappelijke druk op de systeemwereld inzien en een goed beeld krijgen welke lessen de systeemwereld zelf daaruit kan trekken. Laten we beginnen met de strijd van de ridders.

1- De ridder vecht van boom tot boom

Op sociale media kom ik regelmatig berichten tegen over de strijd tegen bomenkap van groepen die zich de bomenridders noemen. Dat zijn meerdere organisaties van vrijwilligers die in het hele land van boom tot boom de strijd voeren tegen onnodige bomenkap. Zeer belangrijk werk, want de groenafdelingen van gemeenten, waterschappen, provincies en het Rijk blijken vaak niet opgewassen tegen de stadsontwikkelaars, kabelleggers, verkeerskundigen en ontwikkelaars die in hun drang de wereld vooruit te helpen bomen als sta in de weg zien.

Ik meende me te herinneren dat de eerste groep onder die naam uit Rotterdam kwam en dat blijkt te kloppen. [De Bomenridders](#) zijn eind vorige eeuw ontstaan in de Rotterdamse wijk Hoogvliet. Het is een groep vrijwilligers die dus al meer dan twintig jaar strijdt tegen onnodige bomenkap. Directe aanleiding was de uitbreiding van winkelcentrum Hoogvliet. Hiervoor moesten vele bomen het veld ruimen waartegen protest groeide onder de bewoners. Omdat één van de bewoners zich in ridderkledij met slagzwaard voor de bedreigde bomen posteerde was de naam Bomenridders een feit. De groep wil niet graag in de schijnwerpers treden en op mijn vraag wie ze zijn en met hoeveel mensen ze dit draaiende houden gaven ze aan dit liever niet aan de grote klok te hangen. De ware activisten gedijen bij het werken in de schaduw van de openbaarheid.

De dappere ridder heeft zich in de jaren daarna getransformeerd tot een soort buitenboordmotor van de gemeente die met de gemeente samen de bomenstand bewaakt. Door die erkenning is het actievoeren inclusief de bijbehorende juridische procedures wat minder nodig en werkt het meer als laatste redmiddel.

Maar die samenwerking heeft er ook weer niet toe geleid dat er geen strijd meer moet worden gevoerd. In een verkokerde gemeente met grote ontwikkelambities en met de wens (in lijn met de aankomende omgevingswet) initiatiefnemers ruimte te bieden gebeurt het nog te vaak dat, ondanks goede en mooie woorden over de groene stad, de bouwopdracht prevaleert boven de groenambitie. Wat ook niet helpt bij het handhaven van de bomenstand is de sterke bodemdaling waardoor veel grond zover wordt opgehoogd dat bomen dat niet overleven. En daarom laten de ridders af en toe weer van zich horen op straat zoals kortgeleden door 7 bedreigde bomen te voorzien van spandoeken. De groep ziet wel degelijk dat hun werk effect heeft en klampen zich vast aan de lijst van bomen die 50 jaar of ouder zijn waarop te zien is dat het aantal gestaag groeit.

De bomenridders vervullen voor de systeemwereld eigenlijk 3 functies:

- a- In machts termen zijn zij de luis in de pels van een verkokerde en op ontwikkeling gerichte overheid die onvoldoende in staat is zichzelf te corrigeren als de druk ontstaat om alles wat in de weg staat, hinder of risico kan opleveren op te ruimen. Vooral pijnlijk is dat er vaak al bomen worden gekapt voordat de plannen goedgekeurd laat staan uitgevoerd zijn.
- b- Ze zijn een onmisbaar deel van het collectieve geheugen. Zeker bij een overheid die hypes en ambities blijft stapelen en waarbij de doorstroming onder politici en ambtenaren groot is een sterke doorstroming vertonen is het geheugen van burgers die al meer dan 20 jaar voor de goede zaak strijden en overzicht over de hele stad hebben onmisbaar.

- c- Ze zijn de realiteitscheck op de straat of plannen die blind zijn voor wat er zich buiten afspeelt geen ongelukken veroorzaken. Ik ken veel voorbeelden van groeistrategieën van de tekentafel waar bomenkap wordt gelegitimeerd met de formule dat het groen in de wijk op peil blijft door een kilometer verderop een plantsoen aan te leggen. Op papier niets aan de hand maar in de praktijk vaak een drama.

De verkokerde en technocratische systemen kunnen via de band van dit type actieve bewoners betere afwegingen maken: beter afgestemd op de praktijk, koesteren wat van waarde is, bij bouwplannen en overlast van bomen niet de weg van de minste weerstand kiezen, niet beginnen met bomenkap voorafgaand aan goedkeuring en uitvoering van plannen. Het is me al vaker opgevallen dat overheden die met weinig succes in eigen huis investeren in pogingen integraler te werken dat pas lukt als er op straat-, buurt en wijkniveau mensen zijn die daartoe uitnodigen en dwingen.

2- **De leeszaal ontworstelt zich aan de logica van de bibliotheekvoorziening**

Op 31 januari 2013 opende de leeszaal West, in het oude westen. Het is een initiatief van activistische Rotterdammers Maurice Specht en Joke van der Zwaard. Ze kwamen op het idee naar aanleiding van de sluiting van 2 wijkbibliotheken door de gemeente enkele jaren daarvoor. De strijd voor het open houden daarvan mislukte maar ze lieten het er niet bij zitten. Ze wilden een nieuwe publieke ruimte ontwikkelen en ontdekken en niet simpelweg de oude bibliotheek redden. Eerst werd een mobile leeszaal ontwikkeld en uitgetest om pas daarna een plek te zoeken en het concept goed neer te zetten. Ze wilden bewust niet in hetzelfde pand als de oude bibliotheek gaan zitten maar huurden een pand van een woningbouwcorporatie. En een aanbod om de kasten van de bibliotheek gratis over te nemen werd vriendelijk afgeslagen omdat het niet de uitstraling had die hen voor ogen stond.

Ze kozen voor een concept waarvan leren, lezen, voorlezen, ontmoeten en delen de pijlers zijn. En alles wat een relatie had hiermee (zoals voorstellingen, boekpresentaties en debatten) werd met open armen ontvangen. Het was en is de bedoeling dat de buurtbewoners elkaar helpen en stimuleren met lezen en dat gaat zowel over alfabetisering als de interesse voor literatuur. Er is ook gebouwd aan een groep van tientallen vrijwilligers die de leeszaal draaiende houdt.

Het centrale concept moet je wel goed bewaken want de laagdrempelige toegang, goede koffie en ruimere openingstijden dan de oude bibliotheek leiden er al snel toe dat je een soort buurthuis wordt met allerlei activiteiten die daarbij horen. De initiatiefnemers paren het idee van een organisch proces zonder vastliggende opzet ('het nieuwe publieke domein laten ontstaan') aan een scherp beeld van een leeszaalconcept dat niet mag verwateren. Samen met de vrijwilligers wordt gezocht naar de goede balans tussen laagdrempelige toegang voor iedereen en het bieden van een veilige en rustige plek waarbij de overlast buiten de deur wordt gehouden. Wat daarbij helpt en wat steeds benadrukt wordt is dat de leeszaal kan leunen op een stevig netwerk van organisaties, mensen en initiatieven in het Oude Westen. Veertig jaar van activisme in de wijk maakt dit mogelijk en daarom waarschuwen ze ook initiatiefnemers van elders om dit niet zomaar proberen te kopiëren. In [het boek dat ze in 2015 over de](#)

[leeszaal schreven](#) noemen ze hun initiatief een combinatie van rebels optimisme en gedegen vakmanschap en die les willen ze graag doorgeven.

Deze autonome en eigenwijze aanpak vrijwaart het initiatief voor een deel van de logica van de systeemwereld maar niet helemaal. Er moeten elke dag weer oplossingen worden gevonden voor samenwerking met instituties die een logica kennen die zich lastig verhoudt tot het initiatief. De dubbelrol van de corporatie als verhuurder en partner in de aanpak van een leefbare wijk vraagt om bijzondere constructies. De formele verantwoordingssystemen van de fondsen en gemeentelijke subsidies verhouden zich slecht tot het open proces van programmeren. En je moet er steeds voor waken dat je niet ingekapseld raakt in de werk- en verantwoordingssystemen van het jongerenwerk waarmee wordt samengewerkt. Dit dansje met de systeemwereld gaan de initiatiefnemers goed af omdat ze vanuit een autonome positie opereren. Een positie die hen ook wordt gegund op basis van wat er is opgebouwd en op basis van het feit dat ze niet van 1 partij afhankelijk is. [In een recente publicatie](#) verwoordt Maurice specht dit als volgt:

“Dit toont de bijzondere ambivalentie van de Leeszaal: ze heeft een hoog knuffelgehalte, maar verzet zich tegen toe-eigening door politiek, ambtenarij of corporatie. Ze is autonoom en ongrijpbaar, juist omdat ze heel transparant zichtbaar maakt wat alle betrokken partijen en instituties bijdragen aan functioneren en voortbestaan. Dat eigen verhaal, die eigen positionering buiten de geldende kaders, wordt veelal goed ontvangen. Bezoekers voelen het bij binnenkomst. Ze zijn geen klant, maar een gast. De Leeszaal verleent geen diensten, maar ze kunnen er deelgenoot van worden. Sommigen worden uiteindelijk vrijwilliger. Subsidiegevers zijn overtuigd van het belang van de Leeszaal en dragen graag bij. Makers komen graag (terug) en beleidsmakers bij gemeente en corporatie halen de Leeszaal maar wat graag aan als voorbeeld van wat burgers zelf kunnen als ze de ruimte krijgen.”

Welke algemene lessen kunnen we hieruit voor de systeemwereld trekken?

- a- Voorzieningen moet je niet gestandaardiseerd uitrollen over de stad en de wijken maar bouwen op wat zich in de wijk al aan netwerken en initiatieven ontwikkelt. En vooral de tijd gunnen om tot iets uit te groeien wat bij de buurt past.
- b- Geef actieve bewoners de ruimte om een eigen draai te geven aan voorzieningen die onder druk staan en dwing hen niet in een positie van verlengstuk van de gemeente. Pas je beleid, samenwerkingsmodel en subsidievoorwaarden daarop aan. Dat creëert gedeeld eigenaarschap in plaats van (afgedwongen?) vrijwilligerswerk.
- c- Help initiatiefnemers om een breed scala aan partnerschappen te zoeken en verminder zo de afhankelijkheid van de gemeentelijke afdelingen en regels.
- d- Wanneer je gaat reorganiseren en bezuinigen is niet de vraag wat het minimum voorzieningenniveau is dat je op peil wilt houden maar welke functie de voorziening die je in het vizier heeft voor de buurt vervult en hoe je voorkomt dat die functie met het badwater wordt weggegooid.

3- Bij het huis van de diplomaat komt de sloopkogel tot stilstand

De afgelopen jaren heb ik proberen te volgen wat er terecht kwam van de grote sloop- en nieuwbouwplannen in het kader van het door rijk, gemeente en vele andere partners opgezette Nationaal Programma Rotterdam Zuid (NPRZ).

De inzet: sloop van maar liefst 20.000 sociale huurwoningen en een behoorlijk aantal (meestal slecht onderhouden) koopwoningen om daar dan nieuwe koop en commerciële huur voor terug te bouwen, om zo de middenklasse naar Zuid te lokken. Er was veel verzet tegen de plannen, wat eind 2016 uitmondde in een heus referendum tegen de sloopplannen aangevoerd door de SP en de woonbond. Een te lage opkomst leidde er toe dat de uitslag van het referendum (niet slopen) ongeldig was. Dus de in NPRZ verenigde partijen konden door.

Ik heb mijn kritiek daarop niet onder stoelen of banken gestoken. De openlijke bevolkingspolitiek waarbij tegen de meest kwetsbare Rotterdammers werd gezegd dat ze maar beter de stad uit kunnen gaan, de aanpak over de hoofden van de bewoners heen, het idee dat je een gemengde wijk op deze grove top down manier kunt maken, de kapitaalsvernietiging in mensen en stenen en de ongevoeligheid voor hoe het sociale weefsel in de buurt er uit ziet zijn mij en velen met mij een doorn in het oog.

[Dit verslag](#) waarin postbode Ahmed Abdillahi vertelt over hoe hij de wijk hierdoor ziet afglijden in plaats van opklimmen bezorgt me nog steeds koude rillingen. En lees ook even [deze analyse van Hasna El Maroudi](#). Er zijn griezelige parallellen te trekken met de toeslagenaffaire als het om de rechteloosheid van mensen gaat en hoe systemen over de burger heen kunnen walsen. Verzet tegen de plannen was bijna onmogelijk omdat Rijk, gemeente en corporaties zoveel ambitie, geld en wederzijds commitment in de plannen hadden gestoken dat ze niet meer in beweging te brengen waren. En de gemeenteraad durfde er ook niet meer aan te morrelen want wie wil er leven met het stempel de grote opwaardering van Rotterdam Zuid gestut met veel Rijksgeld en een speciale 'Rotterdamwet' dwars te zitten?

Het waren uiteindelijk bewoners van de Fazantstraat die hier uit wisten te breken en eind 2020 gedaan krijgen dat de geplande sloop van 216 portiekwoningen ongedaan werd gemaakt door een raadsmeerderheid. [Hier wat inkleuring](#) over hoe dat gevecht achter de schermen verliep.

De pijnlijke ironie is dat hier de mensen in opstand kwamen waar de gemeente eigenlijk deze plannen voor ontwikkelt, de goed opgeleide middenklasse. Ze bleken er al in koopwoningen te wonen en dreigden nu het slachtoffer te worden van het papieren ideaal de wijk voor hen aantrekkelijk te maken. Juist deze mensen hebben een opleiding, beroep en netwerk die hen in staat stelde het verzet goed te organiseren: sociale media inschakelen, zienswijze indienen, bezwaar aantekenen, politici thuis uitnodigen, media opzoeken, actievoerders uit andere wijken raadplegen.

De wethouder en gemeenteraadsleden zagen nu met eigen ogen wat een absurde en Kafkaëske situatie er ontstaan was en trokken de stekker er uit. [Het AD](#) sprak met een van die bewoners, Louise van Gend:

"Louise is in het dagelijkse leven diplomaat en universitair geschoold. Ze zegt dat het haar plicht is om op te staan voor haar burens. "Mijn tactiek was het inzetten van sociale media en mezelf zichtbaar uitspreken tegen de sloopplannen. Met een Facebook-groep hebben we de straat op de hoogte gehouden van ontwikkelingen. Via Twitter heb ik

wethouder Kurvers van bouwen uitgenodigd in mijn huis, om het gesprek aan te gaan. Hij is uiteindelijk twee uur gebleven.”

Deze extreme botsing tussen leefwereld en systeemwereld maakt zeer inzichtelijk wat er moet gebeuren om die werelden niet uit elkaar te laten groeien.

- a- Wie een groot (in dit geval zelfs nationaal) programma ontwikkelt over de hoofden van mensen heen voor wie die plannen zeer ingrijpende gevolgen heeft maakt grote ongelukken en loopt het risico net als bij de Toeslagenaffaire mensen te vermorzelen. Durf als bestuur de grote plannen met de buurten te maken, geef bewoners er echt invloed op en bewaak samen de menselijke maat en waardigheid.
- b- Alle plannen die je op papier bedenkt doen zich in een of andere vorm al voor in de wijk zoals in dit geval de veranderende samenstelling van de bevolking, nieuwe sociale verbanden en de strijd tegen verloedering. De werkelijkheid is veel gelaagder dan de kille cijfers en haalt ook de trage grote plannen in. Voor je het weet maak je precies dat kapot dat je zegt te willen bereiken. Leer dus beter te kijken en voort te bouwen op wat er al (in beweging) is.
- c- Laat je als lokale politiek niet gijzelen door de logica van de systeemwereld en de grote ondoordringbare programma's. Je bent primair volksvertegenwoordiging en niet de Raad van Toezicht van het project- en programma-organisatie. Zorg dus voor voldoende bijsturingsmomenten in langjarige processen en zorg dat je regelmatig zichtbaar en aanspreekbaar bent in de wijken waar de plannen grote gevolgen hebben.

Geluk bij een groot ongeluk is dat deze ruwe manier van bovenlangs de stad veranderen weer nieuw Rotterdams activisme oplevert. Bewoners uit meerdere bedreigde buurten hebben zich inmiddels verenigd in [het platform Recht op de Stad](#) met een eigen programma als alternatief voor de instituties. Daar komen nog mooie dingen uit voort.

4- In de rol van nieuwe buurman mag de burgemeester het systeem bevechten

Een wellicht verrassend voorbeeld van een burger die de systeemwereld wil uitdagen en openbreken is burgermeester Aboutaleb.

Bijna elke vrijdag is hij in de wijk Carnisse (waar overigens de Fazantstraat in ligt van de sloopplannen hier boven) te vinden om daar met opgestroopte mouwen en onder de geuzennaam 'de nieuwe buurman' de problemen van bewoners te helpen oplossen. Hij schrikt er niet van terug om zijn eigen ambtenaren daarbij onder druk te zetten. Dit onder het motto 'alleen door buiten de trage en verkokerde systemen om te gaan krijg je zaken in beweging'. De Volkskrant doet er regelmatig verslag van en toont ons hoe de burgemeester de grenzen opzoekt van zijn bevoegdheden.

Deze aanpak is bepaald niet onomstreden. In de artikelen lees je ook over het ongemak van de betrokken professionals in de buurt over de verwachtingen die worden gewekt en die zij straks waar moeten maken. Over de impliciete diskwalificatie van hun werk omdat de burgemeester met zijn gezag dingen in een middag regelt die zij niet voor elkaar krijgen. En over het gemak waarmee zij worden opgeroepen om 'buiten de lijntjes te kleuren' terwijl hun managers die ruimte juist niet willen geven. En natuurlijk botst ook de burgemeester op de grenzen van zijn mandaat als hij de sloop- en nieuwbouwplannen moet verdedigen waar hij als nieuwe buurman vast ook zijn vraagtekens bij heeft. Op sociale media zag ik vergelijkbare kritiek naar aanleiding van de artikelen.

Maar zelf heb ik wel een zwak voor deze aanpak omdat het bij uitstek een rol voor een burgervader is om zo voor de mensen op te komen en de grenzen van het mandaat op te zoeken. Rotterdam heeft overigens al een langere traditie van ambtenaren die als expliciete opdracht krijgen zich aan de systeemwereld van de eigen organisatie te onttrekken met formules als de stadsmariniers en bureau frontlijn. Dat schept ook ruimte voor de burgemeester om ook zo'n rol te pakken. Ik haal uit [dit artikel](#) in de Volkskrant van augustus 2020 de volgende 6 principes die deze nieuwe buurman hanteert om de systeemwereld open te breken.

- a- Nabijheid en aanspreekbaarheid. je moet op straat zijn, want daar zie je wat leeft en hoe de problemen van alledag er uit zien en dan kun je snel schakelen.
Citaat: "Wat als de gemeente hier één dag per week spreekuur houdt in het Pools en het Bulgaars?", vraagt Aboutaleb, fiets aan de hand. 'Dan wordt het heel druk', zegt Michalak. 'We hebben hier zes jaar spreekuur gedraaid in het Pools en Bulgaars, maar dat is wegbezuinigd.' Aboutaleb: 'En wat als ik hier een keet van de gemeente zet met een groot bord: 'alle dienstverlening van de gemeente is gratis'? Milovanović: 'Is dat een toezegging?' Aboutaleb: 'Zeker...Elke vrijdag een Poolse keet hier, ik kom hem graag openen.'"
- b- The devil is in the detail. Wie denkt een stad alleen maar op grote lijnen te besturen gaat de mist in en verliest het draagvlak van de bevolking;
Citaat: "Ik ben geïnteresseerd in het grote én het kleine..., Oók in de steentje in de schoen van de burgers. Die metafoor gebruik ik vaak. Met zo'n steentje kan je immers niet verder lopen. Ik wil daar wat aan doen, al druist het tegen alle bestuursmodellen in dat een burgemeester zich met details bemoeit."
- c- Durven escaleren. Als ambtenaar je niet verschuilen achter je beperkte mandaat maar over de grenzen heen stappen en desnoods rechtstreeks naar de burgemeester gaan;
Citaat: "Er heeft zich nog nooit iemand bij mij gemeld. Iedereen accepteert het dichtstbijzijnde plafond dat-ie tegenkomt..... Als je hardnekkige problemen niet kunt oplossen, zoek het dan hogerop. Je leidinggevende moet achteraf niet boos zijn, maar zeggen: 'Wat goed dat je de burgemeester hebt gesproken!' Als ik zelf tegen grenzen loop, klop ik ook bij de minister aan."
- d- Vrije rol buiten de verkokerde systemen. Mensen hebben die niet vastzitten in kokers maar in staat zijn het geheel te overzien en te bespelen en zich er op voor laten staan dat ze buiten de systeemwereld staan;
Citaat: "Naarmate jullie meer praten, borrelt het bij mij in de bovenkamer, zegt Aboutaleb. Hij ziet een rol voor zichzelf weggelegd in Carnisse. Niet omdat wijkagenten, buurtcoaches, welzijnswerkers en individuele wethouders niet hun stinkende best zouden doen. Wel omdat zij tegen grenzen aanlopen. Omdat zij worden afgerekend op één afgebakend vraagstuk..."
- e- Mobiliseren van de buurtbewoners. De problemen die je voor de buurt kan oplossen direct aanpakken maar ook zorgen dat bewoners elkaar vinden en zelf in actie komen.
Citaat: "Zowel in de Bijbel als in de Koran staat dat de toestand van de mensen verandert indien ze bereid zijn zelf aan hun toestand te sleutelen. Het wordt een probleem als mensen de stad gebruiken om te schuilen. Anonimiteit is niet voor iedereen slecht, tot je ouder bent en geen kinderen of familie hebt."
- f- Kritische burgers koesteren. Ze vormen een noodzakelijk tegenwicht voor een machtig maar stroef ambtelijk apparaat. Probeer die tegenkracht niet te smoren in

participatieprocessen en de chantage van 'kritiek is makkelijk maar lever zelf maar eens een constructieve bijdrage'.

Citaat: *"Voorafgaand aan het parkfeest maakt hij een tussenbalans op met medewerkers van stadsbeheer. 'Jammer dat veel bewoners zo negatief zijn', zegt een van hen. 'Hopelijk willen ze zelf ook de handen uit de mouwen steken en niet alleen kritisch zijn. Aboutaleb, een kop Turkse linzensoep voor zich, corrigeert hem. Ik vraag burgers nooit minder kritisch te zijn. Wij moeten ons werk gewoon goed doen. En inwoners zo min mogelijk lastigvallen met procedures."*

Het was me al eerder opgevallen dat de burgemeester het belangrijk vindt dat bewoners kritischer kijken naar het stadsbestuur en de dingen die daarin fout gaan niet meer pikken. Ik heb het nog even opgezocht wat hij daarover als spreker op het Rotterdamse stadmakerscongres eind 2018 zei. Hij begreep niet waarom burgers het accepteren dat hun overheid zich zo overgeeft aan de markt dat er steeds minder mensen het wonen in de stad kunnen betalen: *'We hebben de macht van burgers nodig om dit open te breken.'*

5- Vechten tegen de systemen loont

Het was een korte kennismaking met vier bijzondere initiatieven die de betrokkenen nooit voldoende recht kan doen. Mijn opzet was om aan de hand van deze onvergelykbare initiatieven een aantal complementaire lessen te trekken voor de gemeentelijke (verkokerde) systeemwereld van beleids- en planvorming, regels en routines die te ver afstaat van de leefwereld. Het waren in de geest van deze tijd geen voorbeelden van keiharde actie maar ze daagden de systemen wel genoeg uit om zichtbaar te maken waar de pijn zit en hoe je die met wat druk zetten losmaakt. De bomenridders die erkend worden als buitenboordmotor van het Rotterdamse groenbeleid, de leeszaal die erkenning krijgt als iets dat niet meer valt te herleiden tot een bibliotheek, het terugkomen op de sloopplannen in de Fazantlaan omdat bewoners lieten zien hoe dun het verhaal onder de sloopplannen is. En daarnaast laat de rol van de burgemeester en ambtenaren als uitdagers van de systeemwereld (waar ze eigenlijk zelf toe behoren!) zien dat zij doorhebben dat je haperende en disfunctionele systemen buitenom onder druk moet zetten om beweging te krijgen.

De analyse leverde inzichtelijke lessen op voor mensen binnen en buiten de systeemwereld over hoe je die kloof voorkomt. Ik zet het nog even op een rij.

Wie?	Waar gaat het om?	Op welke systeemfouten wordt gebotst	Wat zijn lessen voor de systeemwereld
De bomenridders	Al ruim twintig jaar strijd een groep vrijwilligers voor het behoud van bomen in de stad Rotterdam	Ongeloofwaardige en verkokerde overheid die op ene plek beschermt en op andere plek bulldozert Ondernemende overheid mist voelsprietten op straat	Koester de kritische burger als luis in de pels, geheugen en veiligheidsventiel voor (de geloofwaardigheid van) de systeemwereld. Leefkwaliteit ontstaat is een keten van kleine beslissingen.
Initiatiefnemers van Leeszaal West	Actieve bewoners springen in gat van sluiting wijkbibliotheken en geven er een bijzondere draai aan.	Blind bezuinigen vanuit de systeemlogica (te dure voorziening) i.p.v. de betekenis voor een leefbare buurt Te starre procedures en verantwoordingen Neiging om burgerinitiatief in te kapselen	Wegsnijden van voorzieningen maakt meer kapot dan je lief is. De buurt is slimmer in koppelen functies en iets organisch te laten groeien, maak daar ruimte voor. Verminder eenzijdige afhankelijkheid van de gemeente.
Bewoners van de Fazantlaan	Bewoners in verzet tegen plannen grootscheepse sloop-nieuwbouw van gemeente, corporaties en bouwers	Technocratische top down aanpak. Papieren maakbaarheid Hardvochtig naar kwetsbaren. Macht van de markt Topzware systeem staat niet open voor bijsturing	Wat je met grote plannen wilt bereiken is er meestal al, bouw daarop op voort. Ontwikkel grote visies en plannen vanuit en met de buurt en bewaak de menselijke maat en waardigheid. Zorg als politiek dat er ruimte blijft om bij te sturen en doe dat samen met de buurt
De burgemeester als nieuwe buurman	Iedere vrijdag dompelt burgemeester Aboutaleb zich onder in de wijk Carnisse	Verkokering Afstand systeemwereld-leefwereld Ambtenaren die zich vastklampen aan beperkt mandaat	Buiten het systeem omgaan om dagelijkse sores op te lossen. Nabijheid op straat- en buurtniveau is de basis voor alles. Niet angstig en oordelend zijn over boze burgers. Stuur niet alleen op grote lijnen maar ook op voor de burger kritische details.

Rotterdam heeft deze eigenwijze mensen nodig om systeem- en leefwereld niet uit elkaar te laten drijven. Het is goed voor de kwaliteit van de lokale democratie en voor het bouwen van vitale gemeenschappen en sociaal kapitaal. En het levert betere checks and balances en meer menselijke maat in de systeemwereld op. Zeker een stad die praat gaat op zijn cultuur van 'samen stad maken' en 'niet lullen maar poetsen' moet maatschappelijke druk, eigenwijsheid en verzet erkennen als onmisbaar onderdeel van die cultuur.

De huidige burgemeester ziet dat in ieder geval goed. Dat stemt hoopvol maar laten we ook niet naïef zijn over het lerend vermogen in de systeemwereld. Zoals ik in het begin van dit verhaal al aangaf is het activisme niet meer wat het geweest is en ligt dagelijks de dwingende logica en zelfgenoegzaamheid van de systeemwereld op de loer. En waar wel druk ontstaat zie je maar al te vaak dat de systemen zich sluiten en schrap zetten. Tegendruk wordt meestal niet gewaardeerd noch gerekend tot de kracht van de stad. Actieve bewoners die dat gevecht aangaan voelen zich vaak in de steek gelaten door de lokale politiek. Liefst willen politici en ambtenaren de tegendruk gekanaliseerd en geneutraliseerd hebben in de eigen werk- en participatieprocessen. Die verleiding moet echt worden weerstaan.

In Rotterdam valt er op dat vlak nog veel te winnen maar in veel andere steden komt men nog van veel verder. Laat deze Rotterdamse ervaringen een inspiratie voor hen zijn. Zeker de lokale politiek kan hier een voortrekkersrol in te spelen. Ik roep dan ook burgemeesters en de gemeenteraadsleden op om die eigenwijze en activistische mensen goed te ondersteunen en in positie te brengen t.o.v. de vaak ondoordringbare systemen. Dat levert echt veel op en is broodnodig in een wereld waar de samenleving versplintert, het vertrouwen in politiek en overheid weer een paar forse deuken heeft opgelopen en de afstand systeem- en leefwereld een groot zorgpunt blijft.